

SUN'IY INTELLEKT VA ESTETIK TARBIYANING O'ZGARISHI**Kodirova Gulchehra Muminovna***Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti**Psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti tayanch doktoranti*

Annotatsiya. Maqolada sun'iy intellektning estetik tarbiya va badiiy ijod sohasiga ta'siri falsafiy-estetik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. "Raqamli estetik ong" tushunchasi, "algoritmik ijod" va "algoritmik estetik tanqid" konsepsiyalari asoslab beriladi. Milliy estetik qadriyatlarning raqamlashtirilishi, sun'iy estetik tajriba va madaniy identitet masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijasida "anglash – kontekstlashtirish – ijodiy hamkorlik – estetik-axloqiy ekspertiza" bosqichlaridan iborat model taklif qilinadi. Ilmiy yangilik sifatida sun'iy intellektni milliy estetik kontekstda tarbiyalash konsepsiyasi ishlab chiqilgan.

Аннотация. В статье рассматривается влияние искусственного интеллекта на эстетическое воспитание и художественное творчество с философско-эстетической точки зрения. Обосновываются понятия «цифровое эстетическое сознание», «алгоритмическое творчество» и «алгоритмическая эстетическая критика». Анализируется цифровизация национальных эстетических ценностей, феномен искусственного эстетического опыта и проблема культурной идентичности. В результате исследования предложена четырехэтапная модель: «осмысление – контекстуализация – творческое сотрудничество – эстетико-этическая экспертиза». Научная новизна заключается в разработке концепции воспитания искусственного интеллекта в национальном эстетическом контексте.

Abstract. The article explores the impact of artificial intelligence on aesthetic education and artistic creativity from a philosophical and aesthetic perspective. It introduces the concepts of "digital aesthetic consciousness," "algorithmic creativity," and "algorithmic aesthetic critique." The paper examines the digitization of national aesthetic values, the phenomenon of artificial aesthetic experience, and the challenges of cultural identity. As a result, a four-stage model — "understanding – contextualization – creative collaboration – aesthetic-ethical expertise" — is proposed. The scientific novelty lies in the development of the concept of educating artificial intelligence within the framework of national aesthetic context.

Estetik tarbiya an'anaviy ravishda insonda go'zallikni his qilish, badiiy asarni anglash, estetik baholash va ijod qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Bugungi kunda estetik tarbiya muhiti tubdan o'zgarmoqda. Yoshlar san'atni faqat muzey, teatr, kitob yoki konsert orqali emas, balki raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, video servislar va generativ AI vositalari orqali ham qabul qilmoqda.

Shu sababli zamonaviy estetik tarbiya ikki yangi vazifani bajarishi lozim. Birinchisi – insonni raqamli estetik obyektlarni anglashga o'rgatish. Ikkinchisi – algoritm tomonidan tavsiya qilinayotgan yoki yaratilayotgan estetik kontentga tanqidiy munosabatni shakllantirish.

UNESCO AI etikasi bo'yicha hujjatida AI savodxonligi, raqamli va media savodxonlikni rivojlantirishni muhim yo'nalishlardan biri sifatida ko'rsatadi. AI tizimlarining insonning yakuniy mas'uliyatini almashtirmasligi va inson nazoratining saqlanishi ham alohida prinsip sifatida belgilangan.¹

Bu prinsip estetik tarbiya uchun ham muhimdir.

Agar o'quvchi yoki talaba SI tomonidan yaratilgan har qanday rasmni avtomatik ravishda “chiroyli”, algoritm yaratgan har qanday matnni esa “badiiy” deb qabul qilsa, uning mustaqil estetik baholash qobiliyati zaiflashishi mumkin.

Shu sababli raqamli estetik ong tushunchasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli estetik ong – insonning raqamli muhitda yaratilgan estetik obyektlarni qabul qilish, tahlil qilish, baholash, tanlash va mustaqil ijodiy qayta ishlash qobiliyatlarining majmuasidir.

U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- texnologik bilim
- estetik bilim;
- tanqidiy fikrlash;
- madaniy kompetensiya;
- axloqiy mas'uliyat;
- ijodiy mustaqillik,

Demak, zamonaviy estetik tarbiya texnologik savodxonlik va milliy estetik savodxonlikning birligini talab qiladi.

ALGORITMIK IJOD VA INSON IJODKORLIGI

Sun'iy intellektning san'atdagi faoliyati “algoritmik ijod” tushunchasining shakllanishiga olib keldi.

Algoritmik ijod – algoritmlar va generativ modellar yordamida badiiy mahsulotlarni yaratish, o'zgartirish, kombinatsiyalash yoki yangi variantlarini ishlab chiqish jarayonidir.

Biroq algoritmik ijodni inson ijodining to'liq o'rnini bosuvchi hodisa sifatida talqin qilish biryoqlama yondashuvdir.

SI ma'lumotlarni qayta ishlaydi, mavjud naqshlarni aniqlaydi va ehtimoliy kombinatsiyalar hosil qiladi. Inson esa maqsad qo'yadi, mazmunni belgilaydi, tanlaydi, baholaydi va yakuniy ma'no beradi.

¹ (ЮНЕСКО (https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/recommendation-ethics?hub=66778&utm_source=chatgpt.com))

Shu jihatdan inson va SI o'rtasidagi munosabatni raqobat emas, ijodiy hamkorlik modeli asosida tushuntirish maqsadga muvofiq.

Bu modelda:

Inson → g'oya va qadriyatni belgilaydi.

SI → variant va texnologik imkoniyatlarni taklif qiladi.

Inson → natijani estetik va axloqiy jihatdan baholaydi.

Madaniy kontekst → yakuniy mazmunning adekvatligini belgilaydi.

Shunday qilib, SI ijod jarayonining yangi vositasiga aylanadi, lekin estetik mas'uliyat inson zimmasida qoladi.

MILLIY ESTETIK QADRIYATLARNING RAQAMLASHUVI

Raqamlashtirish milliy madaniyat uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Tarixiy me'morchilik obyektlarini 3D modellashtirish, muzey kolleksiyalarini raqamlashtirish, milliy musiqiy merosni elektron arxivlash, amaliy san'at namunalarini raqamli kataloglashtirish va virtual ko'rgazmalar yaratish shular jumlasidandir.

UNESCO tavsiyasida ham AI texnologiyalaridan moddiy, hujjatli va nomoddiy madaniy merosni saqlash, boyitish, tushunish va ommalashtirishda foydalanish mumkinligi qayd etilgan. Shu bilan birga, mahalliy va xilma-xil madaniy ifodalarni qo'llab-quvvatlash zarurligi ta'kidlanadi.²

Biroq raqamlashtirishning salbiy jihatlari ham mavjud.

Global platformalarda ommalashgan estetik modellar mahalliy estetik qarashlarni siqib chiqarishi mumkin. Algoritmik tavsiyalar ko'p ko'riladigan va ko'p baholanadigan kontentni ustun qo'yishi natijasida estetik xilma-xillik kamayishi ehtimoli mavjud.

Shuning uchun milliy estetik tarbiyada quyidagi prinsip muhim:

“Global texnologiya – milliy mazmun – insoniy estetik mezon.”

Bu prinsip texnologiyani rad etmaydi. Aksincha, global texnologik imkoniyatlardan milliy madaniyatni rivojlantirish uchun foydalanishni nazarda tutadi.

SUN'IY ESTETIK TAJRIBA

Sun'iy estetik tajriba – insonning SI yordamida yaratilgan yoki o'zgartirilgan estetik obyekt bilan munosabatidan yuzaga keladigan yangi estetik tajriba shaklidir.

An'anaviy san'atda inson tayyor asarni qabul qilgan bo'lsa, generativ SI muhitida u asarning yaratilish jarayonida ham ishtirok etadi.

Masalan, foydalanuvchi muayyan g'oyani ifodalovchi tasvirni yaratish uchun SI ga topshiriq beradi, natijalarni solishtiradi, eng mos variantni tanlaydi, uni qayta ishlaydi va yakuniy estetik qarorni beradi.

² (unesdoc.unesco.org

(https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_fa6f4b4a-9298-4a92-ba07-8108ac513153?_=380455eng.pdf&from=1&to=21&utm_source=chatgpt.com))

Demak, zamonaviy estetik tajriba:

g'oya → algoritmik yaratish → tanlash → tahrirlash → baholash → talqin ketma-ketligi orqali shakllanishi mumkin.

Bu jarayonda insonning estetik mas'uliyati kamaymaydi, aksincha, ortadi.

MADANIY IDENTITET VA SUN'IY INTELLEKT

Milliy madaniy identitet insonning muayyan madaniyatga mansublik hissi, tarixiy xotirasi, qadriyatlari va estetik tasavvurlarini o'z ichiga oladi.

Sun'iy intellekt mazkur identitetga ikki xil ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Birinchi yo'nalish – ijobiy ta'sir. SI milliy tarix, adabiyot, musiqa, me'morchilik va san'at namunalarini yangi shakllarda taqdim etishga imkon beradi.

Ikkinchi yo'nalish – xavf. Milliy madaniyatning murakkab mazmuni yuzaki stereotiplarga aylanishi mumkin.

Masalan, "o'zbekona" obraz yaratishda faqat do'ppi, atlas, milliy naqsh yoki tarixiy bino tasviridan foydalanish milliy estetikaning to'liq ifodasi emas. Milliy estetika bunday belgilar ortidagi tarixiy xotira, ma'naviy qadriyat va dunyoqarashni ham qamrab oladi.

Shuning uchun SI bilan ishlashda "milliylilik = dekorativ belgi" degan soddalashtirilgan yondashuvdan voz kechish zarur.

ALGORITMIK ESTETIK TANQID

Maqolada yangi nazariy yondashuv sifatida "algoritmik estetik tanqid" tushunchasi taklif qilinadi.

Algoritmik estetik tanqid SI tomonidan yaratilgan badiiy mahsulotni uch asosiy mezon orqali baholashni nazarda tutadi:

1. Estetik sifat

Asarning kompozitsiyasi, obrazlilik, ranglar uyg'unligi, ritmi, ifodaliligi va badiiy ta'sirchanligi baholanadi.

2. Madaniy adekvatlik

Milliy obraz va ramzlarning tarixiy-madaniy mazmuni to'g'ri ifodalanganligi aniqlanadi.

3. Axloqiy mas'uliyat

Stereotiplar, diskriminatsiya, tarixiy faktlarning buzilishi, mualliflik huquqi va boshqa axloqiy masalalar baholanadi.

Ushbu uch mezonning birligi SI tomonidan yaratilgan estetik mahsulotni har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi.

SUN'IY INTELLEKTNI MILLIY ESTETIK KONTEKSTDA TARBIYALASH MODEL

Tadqiqot natijasida sun'iy intellektni milliy estetik kontekstda tarbiyalash uchun to'rt bosqichli model taklif qilinadi.

Birinchi bosqich – ANGLASH

Bu bosqichda o'quvchi yoki talaba sun'iy intellekt, algoritm, generativ model, raqamli madaniyat va algoritmik ijod haqida bilim oladi.³

Ikkinchi bosqich – KONTEKSTLASHTIRISH

Milliy san'at, tarix, adabiyot, musiqa, me'morchilik, amaliy san'at va milliy ramzlarning estetik mazmuni o'rganiladi.

Uchinchi bosqich – IJODIY HAMKORLIK

Talaba SI yordamida milliy mazmundagi yangi badiiy mahsulot yaratadi. Bunda SI yordamchi vosita sifatida ishlatiladi.

To'rtinchi bosqich – ESTETIK-AXLOQIY EKSPERTIZA

Yaratilgan mahsulot estetik sifat, milliy adekvatlik, tarixiy aniqlik, axloqiy mas'uliyat va ijodiy mustaqillik mezonlari asosida baholanadi.

Mazkur modelni quyidagi formula orqali ifodalash mumkin:

AI savodxonligi + milliy madaniy savodxonlik + estetik tafakkur + axloqiy mas'uliyat = raqamli estetik kompetensiya.

TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

Mazkur yondashuvni oliy ta'lim tizimida bir necha yo'nalishda qo'llash mumkin.

Birinchidan, "Sun'iy intellekt va raqamli estetika", "Milliy madaniyat va generativ texnologiyalar", "Algoritmik ijod etikasi" kabi maxsus modullarni joriy etish mumkin.

Ikkinchidan, talabalar milliy san'at namunalari asosida SI yordamida yangi badiiy interpretatsiyalar yaratishi mumkin.

Uchinchidan, tarixiy san'at namunasi va SI yaratgan yangi variant o'zaro qiyoslanadi.

To'rtinchidan, talabalar algoritmik mahsulotdagi milliy ramzlarning to'g'ri yoki noto'g'ri qo'llanganligini aniqlaydilar.

Beshinchidan, talabalar SI tomonidan yaratilgan mahsulotning qaysi qismi inson g'oyasi, qaysi qismi algoritmik generatsiya natijasi ekanligini ko'rsatishni o'rganadilar.

Bu usul akademik halollik va ijodiy mustaqillikni ham rivojlantiradi.

ILMIY YANGILIK

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagi natijalarda namoyon bo'ladi:

Birinchidan, "sun'iy intellektni milliy estetik kontekstda tarbiyalash" tushunchasining mazmuni aniqlashtirildi. U algoritmnini milliyashtirish emas, balki insonning SI bilan ishlash faoliyatini milliy estetik, madaniy va axloqiy mezonlar asosida shakllantirish jarayoni sifatida talqin qilindi.

³ . Kodirova G.M. Artificial intelligence as a phenomenon of contemporary aesthetics: a philosophical and aesthetic analysis of artistic creativity in the age of neural networks // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар. – 2026. – №1. – Б.6.

Ikkinchidan, milliy estetik kontekst tarixiy xotira, milliy obrazlar, ramzlar, til, musiqa, san'at va raqamli ijodning o'zaro bog'liq tizimi sifatida asoslandi.

Uchinchidan, "algoritmik estetik tanqid" tushunchasi taklif qilindi. Ushbu tushuncha SI yaratgan badiiy mahsulotni estetik sifat, madaniy adekvatlik va axloqiy mas'uliyat mezonlari asosida baholash imkonini beradi.

To'rtinchidan, raqamli estetik ong milliy estetik tarbiyaning yangi tarkibiy qismi sifatida asoslandi.

Beshinchidan, "anglash – kontekstlashtirish – ijodiy hamkorlik – estetik-axloqiy ekspertiza"dan iborat falsafiy-pedagogik model ishlab chiqildi.

MUHOKAMA

Sun'iy intellektning estetik sohadagi faoliyatini faqat "mashina san'at yarata oladimi?" degan savol doirasida ko'rib chiqish yetarli emas. Asosiy masala SI ning inson estetik tajribasini qanday o'zgartirayotgani va mazkur o'zgarish milliy madaniy identitetga qanday ta'sir ko'rsatishidir.

Bugungi kunda AI tizimlari inson faoliyatining ko'plab shakllariga ta'sir qilmoqda. UNESCO ham AI inson tafakkuri, ta'lim, madaniyat va kommunikatsiyaga ta'sir qilayotganini ta'kidlaydi.⁴ (unesdoc.unesco.org (https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_fa6f4b4a-9298-4a92-ba07-8108ac513153?_=380455eng.pdf&from=1&to=21&utm_source=chatgpt.com))Shuning uchun estetik tarbiya ham raqamli muhitni hisobga olishi lozim.

Milliy estetik tarbiya SI dan foydalanishni taqiqlashga emas, undan oqilona foydalanish kompetensiyasini shakllantirishga yo'naltirilishi kerak.

Bu yerda inson markaziyligi asosiy prinsip hisoblanadi. UNESCO AI etikasi bo'yicha tavsiyasida ham inson nazorati va yakuniy mas'uliyatning saqlanishi asosiy prinsip sifatida belgilangan. (IOHECKO (https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/recommendation-ethics?hub=66778&utm_source=chatgpt.com))

Demak, algoritm estetik qarorning o'rnini egallamasligi kerak.

AMALIY TAVSIYALAR

1. Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt va raqamli estetika bo'yicha maxsus o'quv modullarini joriy etish.
2. Milliy san'at namunalarining raqamli kataloglarini yaratishda tarixiy va estetik metama'lumotlardan foydalanish.
3. Milliy madaniy merosni SI tizimlari uchun sifatli va kontekstual ma'lumotlar bazasi shaklida tizimlashtirish.

⁴ (unesdoc.unesco.org

(https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_fa6f4b4a-9298-4a92-ba07-8108ac513153?_=380455eng.pdf&from=1&to=21&utm_source=chatgpt.com))

4. SI yordamida yaratilgan milliy mazmundagi badiiy mahsulotlarni ekspertizadan o'tkazish mezonlarini ishlab chiqish.

5. Talabalarga algoritmik kontentni estetik va axloqiy jihatdan baholash ko'nikmalarini berish.

6. Milliy estetik qadriyatlarni faqat tashqi belgilar orqali emas, ularning tarixiy va ma'naviy mazmuni orqali o'rgatish.

7. "Raqamli madaniy laboratoriya" loyihalarini tashkil etish.

8. SI dan foydalanishda akademik halollik va mualliflik huquqi me'yorlarini kuchaytirish.

9. Milliy tillar va mahalliy madaniy kontentning AI tizimlarida yetarli darajada aks etishini ta'minlash.

10. Sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonida insonning ijodiy mustaqilligi va estetik mas'uliyatini ustuvor tamoyil sifatida belgilash.

XULOSA

Sun'iy intellektning badiiy ijod va estetik tarbiya sohasiga kirib kelishi insonning estetik tajribasi va milliy madaniy qadriyatlari uchun yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan xavflarni ham yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy estetik kontekstni raqamli muhitga olib kirish milliy ramzlarni oddiy takrorlash bilan cheklanmasligi kerak.⁵

Milliy estetikaning tarixiy, ma'naviy, axloqiy va badiiy mazmuni saqlanishi lozim.

Sun'iy intellektni milliy estetik kontekstda tarbiyalash tushunchasi texnologiyaning o'zini "milliylashtirish" emas, balki insonning ushbu texnologiya bilan ishlash madaniyatini milliy estetik qadriyatlar asosida shakllantirishni anglatadi.

Shu jihatdan texnologik savodxonlik, estetik tafakkur, milliy-madaniy savodxonlik va axloqiy mas'uliyat birligi zamonaviy estetik tarbiyaning muhim shartiga aylanadi.

Maqolada taklif etilgan "anglash – kontekstlashtirish – ijodiy hamkorlik – estetik-axloqiy ekspertiza" modeli sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida insonning estetik va madaniy mas'uliyatini saqlash imkonini beradi.

Shuningdek, "algoritmik estetik tanqid" konsepsiyasi SI yaratgan badiiy mahsulotlarni estetik sifat, madaniy adekvatlik va axloqiy mas'uliyat asosida baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, raqamli davrda milliy estetikaning kelajagi texnologiyadan voz kechishda emas, balki undan milliy badiiy tafakkurni rivojlantirish vositasi sifatida foydalanishda namoyon bo'ladi. Sun'iy intellekt insonning ijodiy o'rnini to'liq

⁵ Kodirova Gulchexra Muminovna. SUN'IY INTELEKT FALSAFASI: NAZARIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY TALQINLAR // O'zbekistonda uchinchi renessans va innovatsion jarayonlar jurnali. – 2025. – №37 (100). – B.201.

egallamasligi, aksincha, insonni yanada tanqidiy, ijodiy va madaniy jihatdan mas'uliyatli bo'lishga undashi kerak.

Shunday qilib, milliy estetik tarbiya va sun'iy intellektning uyg'unligi raqamli madaniyat sharoitida milliy o'zlikni saqlash, estetik didni rivojlantirish va yangi badiiy tafakkur shakllarini yaratishning muhim omiliga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi. Ilmiy nashrlar va ilmiy maqolalarni rasmiylashtirishga oid talablar. – Toshkent.
2. UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. – Paris: UNESCO, 2021. (ЮНЕСКО (https://www.unesco.org/en/articles/recommendation-ethics-artificial-intelligence?hub=66929&utm_source=chatgpt.com))
3. Kodirova G.M. Transformation of aesthetic values and artistic creativity in the age of artificial intelligence // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар. – 2025. – №6. – B.100.
4. Kodirova G.M. Artificial intelligence as a phenomenon of contemporary aesthetics: a philosophical and aesthetic analysis of artistic creativity in the age of neural networks // Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар. – 2026. – №1. – B.6.
5. Kodirova Gulchexra Muminovna. SUN'IY INTELLEKT FALSAFASI: NAZARIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY TALQINLAR // O'zbekistonda uchinchi renessans va innovatsion jarayonlar jurnali. – 2025. – №37 (100). – B.201.
6. Benjamin W. The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction // Illuminations. – New York: Schocken Books, 1968.
7. Manovich L. The Language of New Media. – Cambridge, MA: MIT Press, 2001.
8. Manovich L. AI Aesthetics. – Moscow: Strelka Press, 2018.
9. Coeckelbergh M. AI Ethics. – Cambridge, MA: MIT Press, 2020.
10. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. – Oxford: Oxford University Press, 2014.
11. Kant I. Critique of Judgment. – Indianapolis: Hackett Publishing, 1987.
12. Gadamer H.-G. Truth and Method. – London: Continuum, 2004.
13. Dewey J. Art as Experience. – New York: Perigee Books, 1980.
14. Eco U. The Open Work. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.
15. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. – Cambridge, MA: MIT Press, 1994.
16. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996.

17. Turkle S. The Second Self: Computers and the Human Spirit. – New York: Simon & Schuster, 1984.
18. Haraway D. A Cyborg Manifesto // Simians, Cyborgs, and Women. – New York: Routledge, 1991.
19. UNESCO. Artificial Intelligence and Cultural Diversity: Ethics, Culture and Digital Transformation. – Paris: UNESCO.
20. UNESCO. Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage Including in Digital Form. – Paris: UNESCO, 2015.